

шена, племенита, смирена и целомудрена не изазива страст, већ осећај свет, позива на славословље. Ако је ово по среди појава Богородице и виле су у сагласности. Зашто у љубавним стиховима према мртвој драгој видети обожавање, идолопоклонство, а не чежњу за надвременском заједницом са конкретном вољеном особом, која не искључује зајед-

ничарење са Богом, свим и свјем, већ напротив подразумева?

На песму „Дужде се жени!“ ваља скренути пажњу не само што је песмогонија „Санта Марија дела Салуте“ тешко разумљива без песме-претече већ и што је, када се сагледа лепота стихова у „Дужде се жени!“, то једна од најлепших песничких задужбина Лазе Костића. □

ПРИКАЗИ

Хју Тревор-Ропер, *Усион хришћанске Европе*

Предео с енглеског Бранко Момчиловић;
Нови Сад – Сремски Карловци : Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 2009

263 стр. ; илустр. ; 20 cm
ISBN: 978-86-7543-186-2

Хју Тревор-Ропер своју књигу *Усион хришћанске Европе* концепира на основу серије универзитетских предавања која су инкорпорирани у интегрални текст. Ово интересантно дело представља причу о идентитету европске цивилизације, причу која тежи да представља хомогену целину сагледану из линеарне временске перспективе.

Истраживање прошлости није лак и једноставан задатак, јер представља дуг пут где вребају знанствене опасности, а историчари, свесни тога, морају да буду спремни за последице. Стога, нећемо аутору замерити због гре-

шака којих је сигурно било, поготову што и сам признаје да је у својим предавањима испољио непознавање неких дубоких тема.

У оквиру шест поглавља своје књиге Тревор-Ропер разматра различите фазе европске историје и води читаоца мисаоно и сликовито кроз средњи век, од пада Римског царства до открића Америке, наводећи га на размишљање о човековом пореклу и историји уопште. Истовремено, аутор нам оставља простор за дискусију и отвара низ питања.

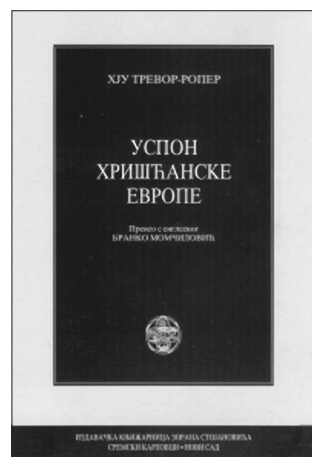
Тревор-Ропер своје излагање почиње тврдњом да је Африка пре доласка Европљана пребива-

ла у тами, па стога није могуће говорити о њеној историји.¹ Међутим, овај исказ никако не треба схватити дословно. Иза сваког друштва, иза сваке културе, стоји прошлост која их је довела до садашњости. Али, Тревор-Ропер историју посматра као облик сврховитог кретања, и управо из тог разлога пасивно деловање мањих групација није вредно пажње овог британског историчара. Његов циљ је да нас води кроз фазе напретка европске историје. Почев од III века нове ере он говори о великим вођама наше прошлости, отварајући бројна питања. Зашто царства у пуном сјају пропадају и како се поново уздижу? Да ли је хришћанство имало удела у томе? Како се Европа опоравила после пада у мрачном веку и шта је стварно утицало на њен опоравак? Да ли су Крсташки ратови, директно или индиректно, утицали и били прекретница у уздизању Европе из помрачења? Колико су Арапи и Византинци допринели стварању једног од најкрупнијих покрета у култури Западне Европе – ренесансе?

Аутор сматра да је један од главних проблема европске историје крај старог века, односно коначна пропаст грчко-римског

света. Тревор-Ропер нас води кроз један неповратан процес с почетка III века наше ере у коме има и периода повремених опоравака који су изнедрили изузетне личности, које су давале животну виталност у свим сегментима људског друштва.

Интересантно је да су се све те велике личности, које су и те како имале значајног удела у будућности Европе, саме уздизале, али никада из Рима и Италије уопште. Диоклецијан је поделио Римско царство на два дела спасавајући тако Рим од пропасти. Константин Велики је Миланским едиктом отворио нову епоху у историји света одредивши идентитет европске цивилизације. Јустинијан је сачињавањем законика – Јустинијановог кодекса – ударио темеље владавине права. Ова три, по аутору, најзначајнија цара, били су илирски сељаци, пореклом са Балкана. Сви су они уздизали величанствен и моћан Рим, који би после њихове владавине пропадао. И читаоцу, као и аутору, намеће се питање шта је довело до пада ових снажних личности, великих градитеља, немилосрдних прогонитеља?

¹ Тревор-Ропер заправо следи Хегела, који је још 1830. године негирао постојање историје *сјата*нирајуће Африке (уп. Георг Вилхелм Фридрих Хегел, *Филозофија историје*, Култура, Загреб 1951, 96–97).

Римско царство је у периоду „златног доба Антонина“ било цивилизација градова. Видимо да је узор тих прелепих, планираних градова био источњачки. Рим је био центар забаве и богатства које је долазило из Африке и Азије. Али, какву је улогу Рим имао ако је његова култура била на Истоку?

Пљачка Рима од стране Гота 410. године је уздрмала веру људи у божанску основу царства. Да ли је та вера била уздрмана само код становника Рима или и ван његових зидина? Шта је уништено у Риму ако је главни град био на Северу где је цар, а културни центри на Истоку? Разлика између градова Истока и Запада, као и између њихових провинција, била је очита. Економска и политичка криза средином III века уздрмала је градове и села, а владари се окрећу новим религијама које су у успону. Нови владари Римског царства, да би опстали, следе пример јачих. Да ли би и Диоклецијан опстао да није следио пример Персије и прихватио митраизам? Његова персекуција хришћана даје хришћанству нову виталност која се незадрживо шири у провинцијама. Хришћанство које, као јеванђелска религија, осваја све више провинција у Египту и Сирији, шири племе монаха и пустињака. Те мале религиозне заједнице, носећи у себи емоционални континуитет Рима, омогућиле су Јустинијанов покушај да у VI веку уједини царство. Рим

је заблистао, али не задуго. Римско царство на Истоку у Африци и 400 година стара персијска династија биће уништени под налетом муслимана, а Западна Европа остављена у мраку.

Година 476. узима се као година пада Римског царства, али је према Анрију Пирену оно потрајало суштински неизмењено више од 200 година. Тревор-Ропер поддржава Пиренову тезу према којој је 100 година након Јустинијанове смрти, у VIII веку дошло до коначног слома Римског царства под налетом муслиманских освајача. Последица је појава Карла Великог који је Европу одсечену од Средоземља подигао на новим основама. Европу су мучили и номадски освајачи, а с обзиром на то да су већина били коњаници, Римљани су били немоћни пред њима. Једино су Персијанци одолевали својом коњичком аристократијом. Али, колико су номадски коњаници представљали опасност на северу, толико су опасност били и номади на камилама у Африци, који својим незадрживим нападима доводе до слома римске Африке. Та нова сила, опијена исламом, доводи до пропасти Персије и Византије. Аутор наводи два узрока ове пропасти. Један су јереси створене на националној и социјалној бази, а други пропаст персијских великих коња и византијских катафракта.

Монашка ћелија коју је основао Бенедикт Нурсијски у време

Теодориха била је једина светлост европске цивилизације у том најмрачнијем добу. Бегунци сакривени у манастирима Ирске и Енглеске у VIII веку се враћају у опустошену Европу. Морски номади Викинзи одиграли су велику улогу у трговини и робом и људима. Аутор прави поређење између тог златног доба ислама и златног доба Европе у XVI веку. Како би се Европљани одржали у то доба да нису и сами куповали робове? Како би се Европа опоравила да није развила нови облик друштва – феудализам, који је по аутору и смишљен у годинама мрачног доба?

Од даље најезде Арапа хришћанство је спасио Карло Мартел. Да ли је пораз Арапа у бици код Поатјеа био заиста пресудан, није релевантно колико и чињеница да је коначно заустављена муслиманска инвазија на Европу. Карло је извршио секуларизацију црквене имовине, а кључна фигура читавог система био је витез – оличење моралних и осталих друштвених вредности. Али, колико год је феудализам тежио да сачува и ослободи европско друштво од Викинга и муслимана, иза те импозантне фигуре оклопног коњаника крије се недисциплина која неминовно води у европску анархију. Карло Мартел је уредио монашку и феудалну јединицу друштва на свим нивоима, а савез религије и војне моћи доводи до противнапада – Крсташких ратова.

Римокатоличка црква, краљеви и племство покренули су Крсташке ратове како би повратили земље на Блиском истоку, које су покорили муслимани. Да ли је то био херојски подухват хришћана за ослобађање светих места, или је то било „свеопште лудило“ фанатика за освајање нових земаља на Истоку? Да ли је то можда било бекство из тешке стварности, глади и непознатих епидемија? Аутор нам говори о четири крсташка рата и из његовог излагања видимо да узрок тих ратова није религија. Да ли можда у позадини ових похода стоји идеологија под плаштом вере? Брутални походи, који су се одвијали у периоду од 1095–1230. године, претворили су Малу Азију у масовну гробницу, а преживелима „даровали“ губу.

После векова освајања, мешања, прожимања, спајања различитих религија, крсташки покрет је спонтано довео латинско хришћанство у додир са новим световима и оживео античку књижевност. Тако је ренесанса довела до преокрета у свим сферама људске делатности и подарила нам генијалне философе, уметнике и градитеље. Међутим, аутор нас у свом излагању не упознаје са тим интелектуалним покретом у светлу сјаја и лепоте, већ са узроцима његовог прекида. Шта је зауставило ту епоху која је Европу, а нарочито Италију где су цветале грчке идеје, уздигла до пуног сјаја?

Аутор као узрок наводи слабљење феудалних и монашких установа, што доводи до контрареформација и поновног успоравања Европе.

Тревор-Ропер узима 1250. годину као врхунац европског средњег века, а од 1300. године почиње опадање. Финансијска криза XIV века означила је крај тог доба, а убрзо црна смрт почиње да хара Европом. Трогодишње дивљање ове пошести довело је до стравичних последица у свим сегментима друштва. То је било време немоћи да се друштво поново витализује, време реакција, контрареакција и неуспелих побуна, када је формализам запосео интелектуални живот. Аутор говори и о улози португалског друштва у XV веку. Феудално племство у Португалу одиграло

је одлучујућу улогу, омогућавајући Европи да од XV века преузме примат над светом и промени га.

Свако поглавље књиге проткано је бројним илустрацијама које одговарају датој теми и омогућавају читаоцу да проникне у суштину текста водећи га у доба великих прекретница, које су уздизале Европу из таме. Европу која ће загосподарити светом.

Да закључимо, *Усион хришћанске Европе* није књига која представља европску историју у свој њеној пуноћи и богатству, али је неоспорно значајно дело богато изворима, које доноси занимљиве погледе на поједине историјске токове, и које је, као такво, вредно читалачке пажње.

Ана Млађеновић

Митрополит волоколамски Иларион Алфејев, *Папирјарх Кирил : живој и гледишја*

С руског превела Ксенија Кончаревић;
Београд : Службени гласник : Православни богословски факултет Универзитета у Београду : Интеркомерц, 2012
649 стр., [24] стр. с таблама; 24 cm
ISBN: 978-86-519-1609-3

Књигу *Папирјарх Кирил : живој и гледишја*, која има велику историјску и богословску вредност, написао је Митрополит волоколамски Иларион Алфејев. Књига је први пут објављена у Москви 2009. године.

Књига се састоји из два дела: *Живој и Гледишја*. У првим поглављима под називом „Никада се ничега не бојте“ дат је приказ живота патријарховог деде Василија и његове породице која остаје религиозна у најтежим времени-